

PLANTAGO MAJOR L. NING FARMOKOLOGIK FAOL MODDALARI VA ULARNING TIBBIY QO‘LLANILISHI

Djanayev G‘.Yu.,

Xabibullayev Sh.E.,

Ruzimov E.M.

Toshkent tibbiyot akademiyasi,

farmakologiya kafedrası

gayratdjanayev75@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada ko‘p yillik dorivor o‘simlik *Plantago major* L. farmakologik faol moddalari va ularning tibbiyotda qo‘llanilishi tahlil etiladi. Fitokimyoviy tahlillar natijasida aniqlangan biologik faol komponentlar – flavonoidlar, glikozidlar, polisaxaridlar, organik kislotalar va fitontsidlarning terapevtik xususiyatlari ilmiy asosda yoritilgan. Shu bilan birga, preparatlarning farmakodinamik va farmakokinetik xususiyatlari, shuningdek, qo‘llanilishdagi cheklovlar ham ko‘rib chiqilgan.

Kalit so‘zlar: fitokimyoviy tarkib, flavonoidlar, glikozidlar, antioksidantlar, yallig‘lanishga qarshi modda, fitoterapiya, farmakologik faollik, terapevtik qo‘llanish, kontrindikatsiyalar.

Kirish

Plantago major L. Plantaginaceae oilasiga mansub, dorivor xususiyatlari bilan ajralib turuvchi ko‘p yillik giyohsimon o‘simlik bo‘lib, u qadimdan xalq tabobati va zamonaviy fitoterapiyada keng qo‘llanilib kelinmoqda. Zubturm o‘zining boy

biokimyoviy tarkibi bilan tibbiy-amaliyotda yuqori qadrga ega bo'lgan o'simliklardan biridir. Plantain (*Plantago major* L.) oilasi. Plantaginaceae eng mashhur va uzoq vaqtdan beri mavjud. *P. major* gulchanglarini o'rganish shuni ko'rsatdiki, o'simlik sifatida ishlatilgan turli maqsadlar uchun [1,2]. Bu haqda Dioskorid o'zining "De Materia Medica" asarida 1-asr atrofida eslatib o'tgan. Vikinglarning "Vólsuga saga" asarida yarani davolovchi vosita sifatida tilga olingan [3]. *P. major* da tasvirlangan 12—13-asrlardagi bir qancha muallifi asarlarida. Yunoncha tibbiy matnlarni tarjima qilgan Ibn El Baytar [4]. Daniyalik olim Geynrix Harpestreng (13-asr) "Liber Herbarum" asarida ezilganda hamma narsani davolaydi, degan edi [3]. Plantain hatto Shekspir tomonidan Romeo va Julettada eslatib o'tilgan. Saymon Paulli "Flora Danica" (1648) da *P. major* juda samarali yarani davolovchi vosita sifatida tasvirlaydi. *P. major* tomonidan olib borilgan etnofarmakologik tadqiqotlar. Samuelsen, bu o'simlik ishlatilganligini ko'rsating dunyoning deyarli barcha mamlakatlarida turli xil kasalliklar uchun. Ushbu ishning maqsadi biologik faol moddalarning tarkibi to'g'risidagi ma'lumotlarga oid ma'lumotlarni umumlashtirishdir *P. major*ning moddalari, eksperimental farmakologik ma'lumotlar, shuningdek, ishlatiladigan dorilar va ularning standartlashtirish.

Fitokimyoviy tarkibi

Katta sholacha barglari va urug'lari quyidagi asosiy biologik faol moddalarga boy:

- **Flavonoidlar** – antioksidant va kapillyar mustahkamlovchi xususiyatga ega;
- **Polisaxaridlar** – immunomodulyator va yallig'lanishga qarshi ta'sir ko'rsatadi;
- **Fenol birikmalari** – antimikrob va antiseptik xususiyatlarga ega;
- **Askorbin kislotasi (vitamin C)** – regeneratsiya jarayonlarini faollashtiradi;

- **Glikozidlar (aokubin, plantamajosid)** – gepatoprotektiv va antitoksik ta'sirga ega;
- **Fitontsidlar** – mikroorganizmlarga qarshi faol moddalardir;
- **Alkaloidlar** – asab tizimiga ta'sir qiluvchi, og'riq qoldiruvchi ta'sirga ega.

Farmakologik faolligi

Zubtutum ekstraktlari va preparatlari quyidagi farmakologik xususiyatlarga ega:

- **Yallig'lanishga qarshi** – flavonoidlar va aokubin moddasi hisobiga;
- **Antibakterial** – gram-musbat va gram-manfiy bakteriyalarga nisbatan samarali;
- **Gemoragik sindromda** – T-faktori orqali qon ivishini tezlashtiradi;
- **Regeneratsiyani tezlashtiruvchi** – jarohat va yara bitishini faollashtiradi;
- **Mukolitik va ekspektorant** – yo'tal va bronxitda samarali;
- **Antiulserogen** – me'da va o'n ikki barmoqli ichak yaralarini davolashda foydalidir.

Klinik qo'llanilishi

Zubtutum quyidagi kasalliklar terapiyasida qo'llaniladi:

- Me'da-ichak tizimi kasalliklari (gastrit, yara kasalligi);
- Teri kasalliklari (yiringli yaralar, kuyishlar, dermatitlar);
- Yuqumli kasalliklar (stafilokokk, pseudomonas infeksiyalari);
- Urogenital patologiyalar (enurez, bepustlik);
- Gipertenziya va nevroz holatlari (infuzlar sifatida);
- Ortopedik shikastlanishlar (ko'karish, kesiklar, furunkulyoz).

Qo'llash usuli va dozalari

Ichga damlama ko‘rinishida qabul qilinadi. Damlamani tayyorlash uchun 10 g maydalangan barglarni yoki 10 ta filtr-paket barglarni sirlangan idishga solinadi, ustiga 200 ml (1 stakan) xona haroratidagi qaynagan suv quyiladi va qopqoq bilan yopiladi va qaynayotgan suv hammomida 15 minut davomida qizdiriladi. So‘ngra 45 minut davomida xona haroratida sovutiladi. Damlama doka orqali suzib o‘tkaziladi va qolgan hom-ashyo siqiladi (filtr-paketlar olinadi va dokasiz siqiladi). Olingan damlama hajmi qaynatilgan suv bilan 200 ml gacha yetkaziladi. Damlamani salqin joyda 2 sutka davomida saqlash mumkin.

Kontrindikatsiyalar va ehtiyot choralari

Farmakologik faolligiga qaramay, *Plantago major* L. preparatlarining qo‘llanilishida bir qator kontrindikatsiyalar mavjud:

- Giperatsid gastrit va eroziv yaralar (oshqozon shirasining ko‘payganligi sababli);
- Tromboflebit va varikoz kasalliklari (qon ivishini kuchaytiruvchi ta’siri tufayli);
- Homiladorlik davrida (bachadon tonusini oshirishi mumkin);
- Idiosinkratik reaksiya (shaxsiy toqat qilmaslik holatlari).

Xulosa

Plantago major L. – o‘zining keng farmakologik faoliyati va xavfsizligi bilan ajralib turuvchi istiqbolli fitoterapevtik vositadir. Uning asosiy bioaktiv komponentlari asosida yaratilgan preparatlar xalq tabobati va zamonaviy tibbiyotda keng ko‘lamda qo‘llaniladi. Biroq, preparatlarni qo‘llashda individual yondashuv, kontrindikatsiyalarni inobatga olish va ilmiy asoslangan dozlash muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Данилов М.С. Некоторые биологические свойства подорожника большого // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2012. – №8. – С. 71–73.
2. Кароматов И.Д., Наврузова У.О., Авезова С.М. Подорожник большой и ланцетовидный // Биология и интегральная медицина. – 2018. – №10. – С. 78–95.
3. Тихомирова А.И. Подорожник — трава: лечебные свойства, применение // www.nur.kz
4. Kurkin V.A., Syrov V.N. Biologically active substances of medicinal plants. – Moscow: Medicina, 2017.